

2. Лізунов П. П. Моделі та засоби формування комплексного інформаційно-освітнього середовища навчального закладу [Електронний ресурс] / П. П. Лізунов, А. О. Білощицький // Системи обробки інформації: 2007. — №5 (63). — Режим доступу до журналу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/SOI/2007_5/Lizynov.pdf

3. Поясок Т. Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів: монографія / за ред. С.О. Сисоевої / МОН України. АПН України. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. — Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2009. — 348 с.

4. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: Монографія. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. — 460 с.

5. Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении. — Донецк: ЕАИ-пресс, 2001. — 160 с.

Рецензенти:

Сисоева С. О. — д. пед. н., проф., член-кор. НАПН України,

Побірченко Н. А. — д. псих. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2013

УДК 378.147.016:81'271.16

О. В. Назола

РОЛЬ УСНОГО КОРИГУВАЛЬНОГО ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті наводиться огляд усного коригувального зворотного зв'язку як однієї з головних проблем у сфері коригування іншомовних помилок. Розглядаються теоретичні й емпіричні дослідження в цій сфері навчання мови, надається обґрунтування позитивних і негативних чинників коригування помилок, висвітлюються різні типи усного зворотного зв'язку з метою визначення його впливу на різні аспекти засвоєння іноземної мови.

Ключові слова: навчання іноземної мови, типи усного коригувального зворотного зв'язку.

В статті пропонується огляд усної коригувальної зворотної зв'язку як однієї з головних проблем в сфері коригування іноземних помилок. Розглядаються теоретичні та емпіричні дослідження в цій сфері навчання мови, надається обґрунтування позитивних і негативних чинників коригування помилок, висвітлюються різні типи усного зворотного зв'язку з метою визначення його впливу на різні аспекти засвоєння іноземної мови.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, типы устной корректировочной обратной связи.

This paper provided an overview of oral corrective feedback as one of the major issues in the domain of foreign language error correction. It reviewed the theoretical and experimental surveys in this area of language teaching, produced the rationale for and against error correction, elucidated different types of oral feedback in order to specify the significant role it has on different aspects of foreign language acquisition.

Keywords: foreign language teaching, types of oral corrective feedback.

Постановка проблеми. Впродовж останніх двадцяти років питання про роль усного коригувального зворотного зв'язку в засвоєнні іноземної мови посідає центральне місце в дослідженнях науковців.

© Назола О. В., 2013

Однак, для остаточного розв'язання цієї проблеми слід докласти значних зусиль як з боку дослідників, так і викладачів іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці ХХ-го і на початку ХХІ-го століття проблема зворотного зв'язку знайшла своє відображення в багатьох дослідженнях у сфері навчання іноземної мови. У працях вітчизняних і дослідників із ближнього зарубіжжя (Є. М. Данилін, Т. І. Ільїна, О. В. Киричук, М. Д. Красовицький, В. Г. Максимова, І. В. Мороз, В. А. Онищук, А. В. Петровський, І. П. Підласий, М. М. Поташнік, В. О. Сластенін, З. І. Слєпкань, Н. Ф. Тализіна, М. Б. Челишкова та ін.) функцію зворотного зв'язку розглядають як ключову функцію моніторингу якості освіти й діагностики навчально-виховного процесу. Все ж, для нашого дослідження суттєвий інтерес становлять праці, в яких висвітлюється сутність, методи і способи розв'язання проблеми усного коригувального зворотного зв'язку при навчанні іноземної мови. Ці питання відображені в працях провідних західних науковців (Ammar A., Bitchener J., Chaudron C., Doughty C., Ellis R., Ferris D., Havranek G., Loewen S., Long M., Lyster R., Ranta L., Sheen Y., Schmidt R., Spada N., Young S. і багатьох інших).

Слід наголосити, що підходи серед західних науковців і викладачів до вирішення проблеми усного коригувального зворотного зв'язку в навчанні іноземної мови були підчас діаметрально протилежними. Деякі дослідники зі сфери засвоєння іноземної мови стверджують, що в процесі навчання студенти проходять послідовні стадії розвитку і засвоюють мовні структури тоді, коли вони до цього готові. На їх думку, практика виправлення помилок стає перепорою для досягнення плавності мовлення, знижує мотивацію студента через те, що викладач робить наголос на невдалих спробах студента, але не на його досягненнях. У таких випадках студент уникатиме вільного висловлення своїх думок, доки не переконається, що його відповідь буде вірною (Krashen, 1982; Havranek, 2002; Ellis, 2006). Відома дослідниця Пенні Ер, наприклад, погоджується з потребою усного коригувального зворотного зв'язку, але заявляє, що не слід переоцінювати його роль. Вона доходить висновку, що краще витратити час на запобігання помилок, ніж на їх виправлення (Ur, 1996). Деякі дослідники закликають викладачів бути більш толерантними до помилок студентів (Norrish, 1983). На протилежному полюсі перебуває значна кількість освітян, які переконані в тому, що при навчанні іноземної мови не слід залишати не виправленим жодного помилкового висловлення (Larsen-Freeman, 2000; Brown, 2007).

Отже, хоча в більшості досліджень наголошується на позитивній ролі усного коригувального зворотного зв'язку, все ж, залишаються суттєві протиріччя серед дослідників, тому ця проблема потребує подальшого дослідження і розв'язання.

Постановка завдання. Виходячи з аналізу літератури, визначимо основні завдання нашого дослідження, а саме: які помилки студентів і хто має їх виправляти, який усний коригувальний зворотний зв'язок є найбільш ефективний, коли його застосовувати, у який спосіб і як часто вдаватися до нього.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками зростає переконання серед дослідників і викладачів у тому, що усний коригувальний зворотний зв'язок дійсно відіграє важливу роль у процесі засвоєння іноземної мови. Однак, сторони не можуть дійти згоди стосовно того, які помилки виправляти, як і коли їх виправляти і хто має їх виправляти.

Відомо, що зворотний зв'язок може бути позитивний або негативний. Позитивний зворотний зв'язок надає студенту моделі того, що є граматично правильне й прийнятне в іноземній мові. Негативний зворотний зв'язок навпаки – надає студентам вказівку про те, що є неприйнятним. Іншими словами, він є коригувальний за наміром. Отже, коригувальний зворотний зв'язок є одним із видів негативного зворотного зв'язку. Він слугує реакцією викладача на помилкове висловлення студента.

Коли студент припускається помилки, викладач, перш за все, має визначити, яка це помилка, чи варто її виправляти, а також хто має її виправляти. Для відповіді на ці запитання існують різні типи усного коригувального зворотного зв'язку, а саме: експліцитний зворотний зв'язок, перефразування висловлення, запит уточнення, металінгвістичний зворотний зв'язок, домагання правильної відповіді й повторення з наголосом на помилці (Lyster, 1997; Panova, 2002). Усі ці методи віднесені до континууму «експліцитний-імпліцитний».

Найчастіше в навчальній практиці застосовується прямий (експліцитний) зворотний зв'язок, що характеризується гласною й чіткою вказівкою на присутність помилки й наданням переформулювання іноземною мовою. Ця стратегія може мати дві форми – безпосереднє виправлення помилок і металінгвістичне пояснення. Наводяться докази, що експліцитний зворотний зв'язок більш ефективний стосовно спонукання студента до правильного застосування проблемної структури як під час занять, так і в подальшому тестуванні (Carroll, 1993).

Металінгвістичний усний зворотний зв'язок багато в чому подібний до експліцитного коригування помилок і посідає місце на експліцитному кінці спектра коригувального зворотного зв'язку. За цим типом зворотного зв'язку студенти отримують лінгвістичні ключі для самостійного виправлення помилок. Металінгвістичний зворотний зв'язок може застосовуватися трьома способами: як металінгвістичні коментарі, як металінгвістична інформація або як металінгвістичні запитання. Найменш інформативними вважаються коментарі, що лише позначають факт виникнення помилки. Металінгвістична інформація не тільки вказує на наявність чи місце помилки, але й пропонує певну метамову, що побічно вказує на природу помилки. Металінгвістичні запитання привертають увагу до природи помилки, але при цьому спонукають студентів до самостійного відтворення цієї інформації. Недоліком металінгвістичного зворотного зв'язку є те, що він стримує плавність мовлення (Lyster, 1997).

Вважають, що прямий зворотний зв'язок не сприяє довготривалому засвоєнню інформації, оскільки вимагає мінімальної обробки матеріалу з боку студента. Однак, він придатний для студентів-початківців; коли студент неспроможний виправити помилки і коли викладач хоче привернути увагу студента до інших помилкових структур, які має виправити студент.

У свою чергу, імпліцитний (непрямий) усний коригувальний зворотний зв'язок опосередковано й побічно інформує студентів про застосування певних неприйнятних для іноземної мови лінгвістичних форм. До категорії імпліцитного коригувального зворотного зв'язку входять перефразування висловлення, запит уточнення і повтори. Експериментально підтверджено, що непрямий зворотний зв'язок допомагає студентам досягати з часом кращих або, щонайменше, рівних результатів у точності в порівнянні з прямим зворотним зв'язком (Long, 1996).

Найбільшої уваги заслуговує термін «перефразування», оскільки воно найчастіше застосовується в навчальній практиці, хоча часто є причиною позитивних і негативних реакцій. Його частіше застосовують відносно граматичних і фонетичних помилок. Значна кількість дослідників схиляється до важливості застосування перефразування, оскільки перефразування надають студентам вірні форми іноземної мови, причому в такому контексті, в якому визначаються зв'язки між формою і змістом. До того ж, перефразування не порушують плин комунікації, що сприяє

засвоєнню мовного матеріалу (Long, 1996). Все ж, різні дослідники неоднозначно їх сприймають і навіть пропонують різні визначення цього терміну. Лістер і Ранта розуміють перефразування як переформулювання викладачем частини або всього висловлення студента з усуненням помилки (Lyster, 1997). Викладач має узгоджувати перефразування висловлень з рівнем мовної компетенції студентів, поєднувати його з іншими видами зворотного зв'язку. Коригувальний зворотний зв'язок сприятиме сприйняттю студентом коригувальної дії викладача, коли відбувається обговорення форми, коли студентів спонукають до самостійного виправлення помилок і надають ключі, що підказують студентам про необхідність коригування невірно сформульованих висловлень.

Незважаючи на різні точки зору щодо обмежень й ефективності перефразувань, широкий загальний досвід дослідників погоджується з тим висновком, що перефразування дійсно слугує найбільш поширеним способом коригування усних помилок, хоча студенти з низьким рівнем підготовки не завжди або не в повному обсязі його помічають. Причинами такої неухважності можуть бути такі чинники: обмеженість робочої пам'яті студентів, введення незнайомого матеріалу, численні поправки, складні зміни в перефразуванні, низький рівень мовної підготовки студентів, а також наявність граматичних форм, що сягають за межі граматичної компетенції студента. При дослідженні впливу підсилювального перефразування було встановлено, що студенти, рівень розвитку яких забезпечував готовність засвоювати іншомовні форми, отримали більшу користь від перефразування, ніж ті, хто не був до цього готовий. Тобто, перефразування доцільніше застосовувати зі студентами, які володіють вищим рівнем мовної підготовки.

Запит уточнення є наступним типом усного коригувального зворотного зв'язку, що застосовується тоді, коли викладач упевнений, що студент володіє належними лінгвістичними здібностями, і спонукає студента до переформулювання свого висловлення. Запит уточнення також займає місце серед коригувального зворотного зв'язку імпліцитного типу. Він у стислій формі привертає увагу студента до наявності проблем щодо розуміння змісту, точності висловлення, або і того й іншого. На відміну від експліцитного коригування помилки чи перефразування, запит уточнення є більш надійним засобом для відтворення студентом виправленого формулювання.

Наступний тип зворотного зв'язку – домагання правильної відповіді від студента, тобто спонукання студента до самостійного виправлення помилки. Ця стратегія може застосовуватися в одному із трьох варіантів. За першого варіанту викладач просить студента переформулювати помилкове висловлення, за другого варіанту викладач задає відкриті запитання. Останній варіант, що є найменш спонукальним, а, отже, найбільш імпліцитним, полягає в застосуванні пауз мовчання з метою надання можливості студенту самому закінчити фразу. Тому стратегія домагання правильної відповіді займає середину континууму коригувального зворотного зв'язку «експліцитний-імпліцитний». Цей вид коригувального зворотного зв'язку, зазвичай, не застосовується паралельно з іншими типами зворотного зв'язку.

Ще один підхід до надання усного коригувального зворотного зв'язку – повторення. Він полягає в повторенні викладачем невірно сформульованої частини висловлення, зазвичай, з наголосом на помилці. Цей тип зворотного зв'язку менш нав'язливий у спілкуванні в порівнянні з експліцитним виправленням помилок чи металінгвістичним зворотним зв'язком, тому він посідає крайнє місце в імпліцитному ряду континууму.

Запити уточнення, металінгвістичні ключі, домагання правильної відповіді й повторення з наголосом на помилці є так званими способами обговорення форми, що їх загалом називають підказками. Вони інформують студента про наявність помилки, але не пропонують правильної форми. Вважають, що вони ефективні, оскільки спонукають студента до переробки свого власного й формулювання такого висловлення, якого вимагає контекст. Але ці способи піддавалися критиці через те, що вони сприяли надбанню експліцитних мовних знань, але не розвитку мовленнєвої компетенції.

Застосовуючи зворотний зв'язок, надзвичайно важливо визначати тип помилки, якої припустився студент. Відомо, що помилки бувають морфологічні, синтаксичні, фонетичні, лексичні й семантичні. Доцільно зосереджувати увагу на деяких типах помилок, застосовуючи, зокрема, сфокусований підхід, замість того щоб намагатися виправити всі помилки, яких припускаються студенти. Існують точки зору, що слід розмежовувати помилки, що впливають на мовну компетенцію (граматичні помилки), і ті, що впливають на комунікативну компетенцію. Граматичні помилки суттєво не впливають на розуміння змісту, в той час як комунікативні помилки порушують комунікацію. У цьому питанні існує розбіжність серед

дослідників щодо втручання викладача в хід виконання студентами комунікативних вправ. Одні наполягають на відмові від втручання в цей процес, інші ж стверджують, що коригувальний зворотний зв'язок дає найбільший ефект тоді, коли він застосовується в контексті в той саме час, коли студент припускається помилки (Basturkmen H., 2004). Безсумнівно, комунікативна складова має дуже важливе значення для процесу спілкування, однак, надто великий наголос на змісті на шкоду правильності мовлення може призвести до того, що студенти надаватимуть один одному невірну або неповну вихідну інформацію, яку інші студенти сприйматимуть як вірну. Отже, необхідно також приділяти певну увагу формі й виправляти помилки з метою попередження формування помилкових гіпотез і закріплення. З іншого боку, надто великий наголос на точності гальмує розвиток навичок усного мовлення студентів. Тому слід намагатися знаходити правильний баланс між формою і змістом.

Заслуговує на увагу ще одне суттєве запитання – хто має виправляти помилки, викладач чи сам студент? Викладачам часто рекомендують надавати можливість студентам виправляти помилки, про які їм, так би мовити, сигналізує викладач. Спонукання студентів до самостійного виправлення помилок слугує ефективним засобом для активізації засвоєння ними матеріалу. Якщо ж вони не зможуть цього зробити, тоді виправити помилку має викладач.

За усного коригувального зворотного зв'язку перед викладачем часто виникає питання: виправляти помилки негайно чи відкласти виправлення на пізніший термін. Ми вважаємо, що коли йдеться про активізацію плавності мовлення, то краще відкласти коригування до закінчення виконання вправ на швидкість мовлення, після чого зробити аналіз завдання шляхом застосування однієї зі слухних стратегій зворотного зв'язку. Однак, бажано негайно виправляти помилки під час виконання вправ, спрямованих на відпрацювання точності мовлення.

У процесі навчання іноземних мов дуже важливо усвідомлювати, що зворотний зв'язок майже завжди діє поступово й послідовно. При цьому позитивні результати в навчанні досягаються не стільки завдяки усуненню помилкових способів дії студента, але й формуванню адекватних альтернативних способів дії. У будь-якому разі, успішність усного коригувального зворотного зв'язку багато в чому залежить від якості виправлення помилок. Якщо надане виправлення помилки чітке, зрозуміле й адекватне, воно сприятиме засвоєнню навчального матеріалу.

Висновки. На основі вивчення й аналізу висвітлених вище теорій, типів зворотного зв'язку й точок зору щодо усного коригувального зворотного зв'язку, метою якого є розвиток іншомовної комунікативної компетенції студентів, вважаємо за доцільне зробити такі висновки:

1. Не існує єдиного типу найбільш ефективного усного зворотного зв'язку для всіх студентів. Найкращим є сполучення різних типів усного коригувального зворотного зв'язку, що мають застосовуватися залежно від рівня підготовки студентів, виду навчальної діяльності, преференцій студентів, стилів учіння та багатьох інших чинників.

2. Слід досягати максимальної узгодженості між помилкою в іноземній мові, наміром викладача, рівнем підготовки й готовності студента до сприйняття коригувального зворотного зв'язку.

3. Викладач має вивчати і намагатися максимально враховувати когнітивні й афективні уподобання, переконання й очікування студентів з метою можливого узгодження з ними своєї викладацької практики.

4. Взагалі сфокусований коригувальний зворотний зв'язок може бути більш ефективним у порівнянні з несфокусованим, тому викладачам пропонується визначати конкретні мовні структури для сфокусованого коригування.

5. Усний зворотний зв'язок може бути як негайний, так і відстрочений. Для цього викладачам рекомендується експериментальним шляхом визначати доцільність першого чи другого.

6. Той зворотний зв'язок буде найбільш плідним, який змушує студента відтворювати в пам'яті необхідну іншомовну форму. Пригадування й наступне продукування правильної форми стимулює розширення асоціативних зв'язків у пам'яті студента.

Подальшого дослідження потребує проблема тривалості дії усного коригувального зворотного зв'язку.

Література

1. Ellis R. Implicit and explicit corrective feedback and the acquisition of L2 grammar / Ellis R., Loewen S., Erlam R. – *Studies in Second Language Acquisition*, 28, 2006. – С. 339 – 368.
2. Havranek G. When is corrective feedback most likely to succeed? / Havranek G. – *International Journal of Educational Research*, 37 (3–4), 2002. – С. 255 – 270.

3. Krashen S. Principles and Practices in Second Language Acquisition / Krashen S. – Oxford: Pergamon, 1982. – 202 с.

4. Ur P. A course in language teaching / Ur P. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 376 с.

5. Norrish J. Language learners and their errors / Norrish J. – London: Macmillan, 1983. – 135 с.

6. Brown H. D. Principles of language learning and teaching (5th ed.) / Brown H. D. – NY: Longman, 2007. – 410 с.

7. Larsen-Freeman D. Techniques and Principles of Language Teaching / Larsen-Freeman. – Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2000. – 189 с.

8. Lyster R. Corrective feedback and learner uptake: Negotiation of form in communicative classrooms / Lyster R., Ranta L. – *Studies in Second Language Acquisition*, 19 (1), 1997. – С. 37 – 66.

9. Panova I. Patterns of corrective feedback and uptake in an adult ESL classroom / Panova I., Lyster R. – *TESOL Quarterly*, 36(4), 2002. – С. 573 – 595.

10. Carroll S. Explicit and Implicit Negative Feedback / Carroll S., Swain M. – *SSLA*, 15, 1993. – С. 357 – 386.

11. Long M. The role of linguistic environment in second language acquisition / Long M. – *Handbook on language acquisition*. New York: Academic Press, 1996. – С. 413 – 468.

12. Basturkmen H. Teachers' stated belief about incidental focus on form and their classroom practice / Basturkmen H., Loewen S., Ellis R. – *Applied Linguistics*, 25, 2004. – С. 243 – 272.

Рецензенти:

Балабанов В. О. – к. пед. н., доц.,
Кирда А. Г. – к. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2013